

SZAKMAI FÓRUM: A ROMA NÉPESSÉG TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJÁNAK FELTÉTELEIRŐL (SZÉKELYFÖLDI TÉRSÉG)

PROFESSIONAL FORUM: CONDITIONS FOR THE SOCIAL INTEGRATION OF THE ROMA POPULATION (SZEKLERLAND)

KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: BIRÓ A. ZOLTÁN

kamintezet@yahoo.com

Összefoglalás

Összeállításunk a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által szervezett szakmai fórum anyagából készült, amely a roma lakosság társadalmi integrációjának feltételrendszerével foglalkozott a székelyföldi térség példáján. Az on-line felületen szervezett nyilvános fórum tematizációját előzetesen elkészített és nyilvánosságra hozott Vitaindító anyagban foglaltuk össze. Fölkért hozzászólók voltak: Oláh Sándor, Bodó Julianna, Fosztó László, Toma Stefánia, Gergely Orsolya és Jakab Judit.

Kulcsszavak: roma népesség, társadalmi integráció, Székelyföld

Bevezető

A székelyföldi térség aktuális társadalmi folyamataival foglalkozó Fórum-sorozatunk második rendezvénye a roma népesség társadalmi integrációjának feltételrendszerével foglalkozott. Ennek a témakörnek a kutatása az Intézet szakmai tevékenységében gyakorlatilag folyamatosan jelen van, a kutatási eredményeket tematikus programok, kiadványok, szakmai fórumok, szakpolitikai javaslatcsomagok, konferencia előadások és tanulmányok sora tartalmazza. Szakmai kérdésfelvetéseink visszatérő témája a társadalmi integráció alakulása, legyen szó annak térségi társadalomtörténeti alapjairól és modelljeiről, hétköznapi mintázatairól és korlátairól, gazdasági vagy nyelvi-szimbolikus vetületeiről. A témával kapcsolatos

szakmai anyagokról az Intézet honlapján közzétett összefoglaló jellegű ismertetés kínál tájékoztatót, (<https://kamintezet.ro/roma-helyzetkep-a-tersegben/>), illetve a témakörhöz kapcsolódó kutatásokat összefoglaló on-line felületen szintén elérhető a tanulmánykötet. (<https://kamintezet.ro/tegnap-es-ma-romakutatasok-a-szekelyfoldi-tersegben/>)

Az ebben a témakörben ZOOM platformon szervezett, nyilvános on-line szakmai fórumra 2021. május 6-án került sor. A rendezvény Facebook esemény formájában is követhető volt. A Fórum vitaindító anyagát előzetesen közzétettük. Fölkért hozzászólóként Oláh Sándor, Bodó Julianna, Fosztó László, Toma Stefánia, Gergely Orsolya és Jakab Judit tartott szakmai prezentációt, a Fórum második része szakmai vitára kínált lehetőséget. A rendezvényt Biró A. Zoltán moderálta.

A roma lakosság társadalmi integrációjának kérdését a csíkszeredai (csíksomlyói) romatelepen történt tüzeset nagyon hangsúlyosan a figyelem középpontjába állította, ugyanakkor több jel utal arra, hogy a roma népesség életkörülményeinek javítását célzó tervek és programok a következő időszakban nagyobb szerepet kapnak. Szakmai tematizációnk ehhez a folyamathoz kíván hozzájárulni részint a rendelkezésre álló társadalomkutatási eredményekre való hivatkozással, részint a szakpolitikai tervezést és a gyakorlati jellegű problémakezelést támogató szakmai tematizációval.

VITAINDÍTÓ

Ha van a székelyföldi térségben olyan társadalmi probléma, amelyről mindenkinek (laikusoknak és szakértőknek, intézményi szereplőknek) egyaránt van valamilyen véleménye, az a térségi roma lakosság helyzete. A sokféle vélemény azonban két vonatkozásban meglehetősen egybees:

- Más és más érvekkel, indokokkal és magyarázatokkal ugyan, de a roma népesség jelenlegi helyzetét mindenki kedvezőtlennek, rossznak tartja, és általánosnak tekinthető az a vélemény is, hogy „jó lenne valamit kezdeni ezzel a helyzettel”.
- Egybehangzó álláspontok vannak arra vonatkozóan is, hogy erre a helyzetre „rövidtávon megoldást találni nem nagyon lehet” vagy legalábbis nagyon nehéz feladat. Ennek az álláspontnak egyik következménye, hogy a négyéves

választási ciklusokra alapozó vezetési-tervezési-fejlesztési mentalitás és gyakorlat – nagyon kevés kivételtől eltekintve – ezt a témát három évtizede tartalékba teszi.

A Csíkszeredában (a csíksomlyói romatelepen) történt tüzeset változást hozott abban az értelemben, hogy egy időre előtérbe került a „tenni kell valamit” kérdéskör, és ennek kapcsán az intézményi szereplők, a szociálpolitikával foglalkozó szervezetek és a média szereplői kisebb-nagyobb mértékben napirenddé tették a „társadalmi integráció” szükségességének, lehetőségének, módozatainak témakörét is (programok tervezése és indítása, források keresése, megoldások mérlegelése, szakmai egyeztetések indítása, helyzetfeltárási kezdeményezések stb.). Hasonló kezdeményezések korábban is megjelentek (elsősorban Sepsiszentgyörgyön), azonban most először kapott nagyobb hangsúlyt az a szempont, hogy az egyedi problémás esetek/helyzetek – többnyire burkolt – kezelési kísérletei mellett/helyett a roma témával, mint térségi problémával kell foglalkozni. Előtérbe került a helyzetkezelés komplexitása is: szociális kérdés, az interetnikus viszony kérdése, beruházási és forrásbevonási kérdés, oktatáspolitikai kérdés, egészségügyi kérdés, környezetvédelmi kérdés, miközben mindezek együttese sokféle adminisztratív és jogi kérdést is előtérbe hoz, nem is beszélve arról, hogy a közvélemény (a helyi nem roma többség) álláspontja sem hagyható figyelmen kívül. Úgy tűnik, mintha a térségi intézményi szereplők három évtized után közelednének ahhoz a fölismeréshez, hogy ebben a térségben a roma népesség helyzete, helyzetének mai és várható alakulása nem csupán úgynevezett „romakérdés”, hanem olyan **jelentős súlyú társadalmi tény**, amellyel a maga komplexitásában kell foglalkozni.

A társadalmi integráció fogalomkörébe (a „társadalmi integráció” fogalma alatt egyelőre mindenki mást ért) sorolható térségi ötletek, elképzelések, kezdeményezések, programok – kimondva vagy kimondatlanul, támogató programok vagy fejlesztési elképzelések formájában – a roma népesség – tág értelemben felfogott – jelenlegi életmódjának megváltoztatására irányulnak. Az ilyen irányú tervek, kezdeményezések – más térségek, más országok tapasztalata mutatja – hosszabb ideig tartó programokat, nagyon jelentős volumenű befektetést igényelnek, legyen szó humán erőforrásról, munkaidőről, társadalmi kapcsolatokról, szakmai kompetenciákról vagy anyagi és pénzügyi eszközökről.

A tervezéssel, kezdeményezéssel, programkísérletekkel foglalkozóknak ebben a térségben két kérdéssel számolniuk kell.

1. Az első kérdés egyszerűbbnek mutatkozik: Rendelkeznek-e a társadalmi integrációt kezdeményezők megfelelő mélységű ismeretekkel arról a társadalmi csoportról, amelynek az életformáját alakítani, megváltoztatni szeretnék? Értékkrend, életfelfogás, mindennapi életvezetési feltételek és rutinok, a változáshoz szükséges kompetenciák, és nem utolsósorban szándékok és meggyőződések köre is ezek közé a szükséges ismeretek közé sorolható. Ezek a jellemzők településenként változhatnak, sőt, egy településen belül az egyes roma csoportok jellemzői is eltérhetnek egymástól.
2. A második kérdés valamivel bonyolultabbnak mutatkozik. A roma népesség székelőföldi „története” az elmúlt 120-130 év során (az értelmezhető adatok, a társadalmi emlékezet és az empirikus tapasztalatok együttese a XIX. század végétől teszi lehetővé ebben a témakörben a társadalmi folyamatok rekonstrukcióját) a magyar-roma reláció olyan társadalmi modelljeit és magatartásait alakította ki, amelyek mindmáig meghatározzák ezt a kapcsolatot, a hozzá tartozó tudásokat, meggyőződéseket és véleményeket. Ezek a sok évtized alatt rögzült struktúrák napjainkban is behatárolják a változás és a változtatás esélyeit, lehetőségeit.

Az első kérdéskörrel való foglalkozás (a roma népesség megismerése, amit sokan – tévesen – statisztikai adatgyűjtésre, véleménykérdezésre szűkítenek le) nyilvánvalóan nem elegendő ahhoz, ennek a társadalmi csoportnak a társadalmi integrációjával – akárcsak csak egy település esetében is – érdemben foglalkozzon valaki. A második kérdést nem lehet megkerülni. Elsősorban azért nem, **mert „a probléma” nem a roma népesség, hanem az „egymás mellett élés” társadalmi modellje (a két társadalmi csoport közti viszony jellege), amely a térség társadalomtörténete során alakult ki és szilárdult meg.** Ennek a modellnek a lényege a társadalmi és fizikai távolság fenntartása. A székelőföldi térség specifikumának tekinthető (rurális településeken különösen) ennek a távolságnak a mértéke (értsd: nagysága). Természetesen lehet arra az álláspontra is helyezkedni, hogy „a probléma” maga a roma népesség (jelenléte, életmódja, magatartása stb., lásd ezzel kapcsolatban a „mélyszegénység” fogalmát), ez azonban a társadalmi probléma lényegét illetően félreértésnek vagy leegyszerű-

sítésnek tekinthető. A társadalmi integrációs folyamatok tervezése menedzselése szempontjából „a probléma” a fentiekben jelzett társadalmi-mentális distancia jellege/mértéke.

Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban a térségben végzett társadalomtudományi kutatások az évek során több fontos és hasznosítható megállapítást tettek, ezeknek a megismerése, értelmezése, tovább gondolása segíthet megalapozni a társadalmi integrációs terveket, kezdeményezéseket, programokat. Többek között jelezhetik azt is, hogy társadalmi integrációt célzó programokkal mit nem lehet, és mit hogyan nem lehet rövidtávon elérni (a kapcsolódó szakirodalmi anyagok hangsúlyozzák, hogy a korlátok fölismerése legalább olyan fontos lehet, mint a lehetőségek azonosítása).

Néhány témakör ezek közül (kérdésfelvetés formájában):

- Miért ilyen nagymértékben aszimmetrikus a két csoport közti kapcsolat? Mi tartja fenn ezt az erőteljes aszimmetriát?
- Voltak-e jól bejáratott együttműködési formák a kép csoport között? Mi jellemezte ezeket? Lehet-e ezeket a korábbi modelleket napjainkban alkalmazni?
- Fontos-e a többség véleménye, ha a roma népesség helyzetén egy településen javítani akar valaki? Mire számíthatunk, ha eltekintünk a helyi többség álláspontjától?
- Mi tartja életben az iskolai oktatással szembeni ellenállást/tartózkodást? Lehetővé teszi-e a roma népesség helyzete, hogy az iskola a roma gyerekek számára mobilitási csatornaként működjön?
- Van-e cselekvésvezérlő (támogató vagy korlátozó) szerepe a témáról való hivatalos/nyilvános és hétköznapi beszédmódnak?
- Lehet-e meghatározó szerepe egyházi intézményeknek a roma népesség társadalmi integrációs folyamatában?
- Melyek azok a térségi társadalomtörténeti adottságok, amelyek figyelembevételétől egészen bizonyosan nem lehet eltekinteni?

A FÓRUM célja, hogy ösztönözze, támogassa a helyzet minél pontosabb körülírását segítő szakmai értelmezést. A szakmai értelmezés ilyen típusú társadalmi probléma esetén nem csupán a társadalomkutatók ügye. Mindazok számára fontos lehet, akik a társadalmi integráció folyamatainak elgondolásában, szervezésében, kivitelezésében, nyilvános tematizációjában szerepet kívannak vállalni.

A FÓRUM első részében hat rövid szakmai prezentációra kerül sor, amelyek mindegyike az erre a térségre jellemző magyar-roma viszony egy-egy meghatározó szerepű összetevőjére hívja fel a figyelmet.

BODÓ JULIANNA

Adottságok és változások

Hozzászólásom bevezetéseként fontosnak tartom megemlíteni, hogy intézetünk, a KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – már a kilencvenes évektől végez kutatásokat a székelyföldi roma népesség körében, és mindaz, amit a következőkben mondani fogok, az itt folytatott kutatási eredményekre támaszkodik.

Kutatásaink elsősorban helyi léptékű vizsgálatok voltak, kiemelt témáink az etnikai viszony jellegére fókuszáltak, vagyis arra, hogy a roma csoportok és a többségi közösség között milyenek az egymáshoz való viszonyulások formái. A viszonyulási formák történetiségét is igyekeztünk feltárni. Kiemelt témaként kezeltük az interetnikus kapcsolatokban működő társadalmi beidegződéseket, az előítéletek, magatartások sztereotip formáit – ezeket mindkét fél részéről. A kutatóintézet könyvsorozatának 1996-ban megjelent, interetnikus kapcsolatokkal foglalkozó kötete több tanulmányt, esettanulmányt szentelt a székelyföldi magyar-roma kapcsolatoknak, vizsgálva többek közt a romák és a többségi társadalom közt működő kapcsolatformákat, a gazdasági kapcsolatokat, az elhatárolódások mechanizmusait, ezeknek a mindennapokban megmutatkozó formáit. 2017-ben jelent meg egy, kimondottan roma kutatásokról szóló kötetünk, amely a régebbi vizsgálatokra történő visszatekintés mellett új tematizációkkal is jelentkezik, az etnikai identitáskonstrukcióktól a kommunikációs helyzetekig több területet is bevonva a vizsgálatok körébe. Itt kell megemlítenem, hogy a Sapientia Egyetem Csíkszeredai Karának társadalomtudományi tanszékén több államvizsgadolgozat is született a roma-kutatás témakörében, ezekből a dolgozatokból is közzeltünk részleteket a kötetben. A szociológus és kommunikáció szakos hallgatók saját terepmunkára alapozták elemzéseiket, gazdagítva ezzel a térségi roma kérdés megismerésének lehetőségeit.

A továbbiakban mondandómat két témakör köré csoportosítom: először az egymás mellett élő etnikai csoportok (jelen esetben: magyar és roma) érintkezési felületeiről, az érintkezési alkalmak megszorodásával kapcsolatos kérdésekről beszélek, utána pedig arra hívom fel a figyelmet, hogy a roma-kérdést térségünkben érdemes az egyes települések szintjén vizsgálni, értelmezni.

A székelyföldi roma népesség és a többségi lakosság közti érintkezés

A Székelyföldön a magyarok és a romák már régóta egymás fizikai közelségében élnek. A települések nagy részében megtalálható a roma lakosság, számuk néhol jelentős. A társadalomtörténeti kutatások azt mutatják, hogy az adott településeken a területi szegregáció a jellemző: a romák lakóhelye a falu marginális részein található, a magyar lakosságtól elkülönülve élnek, ezek a helyek ráadásul már-már a nagyvárosokra jellemző „kriminalizált terekként” jelennek a többségi lakosság tudatában, amelynek határait nagyon ritkán és nem szívesen lépik át. A roma lakosság megjelenése a települések központi helyein gyakran olyan találkozási események formájában megy végbe, amelyek jól leszögezett szabályok szerint zajlanak le: az egyes felek térbeli elhelyezkedése, a köztük lefolytatott kommunikáció ritualizált, ritkán lépi át a találkozások hallgatólagos szabályozottságát. Ez a szabályozottság főleg a magyar-roma személyközi, családok közti találkozási és kommunikációs helyzetekre érvényes, amikor is nagyon határozottan érvényesül a két csoport közti aszimmetrikus viszony. Az adománykérés és a magyarok számára a romák által végzett munka alkalmai azok, ahol a leginkább érvényesül a fenti, aszimmetriára alapozott viszonyt megtestesítő eseménytípus. A magyarok magánszféráját (lakóterület: udvar, ház) jelentő fizikai tér tehát egy olyan érintkezési felület, amelyben a találkozások alkalmával a társadalmi viszonyok leképeződnek. A települések nyilvános terében a helyzet annyiban módosul, hogy bár az aszimmetria itt is nyilvánvaló, a romák ezeken a tereken szívesen jelennek meg tömegesen: jelenlétük ilyenkor hangsúlyosabb (mozgás, „hangoskodás”, tömeges jelenlét), a térnek nemcsak fizikai, hanem szimbolikus beélése is megtörténik (utcák, terek, boltok). Az intézményekben való megjelenésük alkalmai szintén az aszimmetria jelenlétét mutatják, az alá- fölérendelődés viszonyai intézményi kontextusban még inkább nyilvánvalók (polgármesteri hivatal, orvosi rendelő, iskola, egyház). Fontos megjegyezni, hogy az aszimmetria (ki van fent és ki van lent) mindkét oldalról elfogadott volt, alapvetően nem kérdőjeleződött meg. A romák nem kontesztálták az ebben a viszonyban megmutatkozó alárendelt voltukat, hanem a maguk módján igazodtak ahhoz.

Kutatásaink azt mutatják, hogy a fenti, nagyon vázlatosan leírt helyzet az utóbbi évtizedekben sokat változott. A területi szegregáció már nem annyira erős: a tehetősebb romák egyre fontosabbnak tartják, hogy elhagyják marginális fizikai helyüket, és a falu központi területein vásároljanak házat maguknak. Ezzel együtt megnőnek a

találkozási felületek, ugyanakkor az aszimmetria is némileg csökken. A romák mentális elfogadása a többségi lakosság részéről mégsem számolódik fel teljesen, ez pedig potenciális konfliktushelyzetek kialakulását is előidézhetheti. A nyilvános helyeken történő megjelenés hangsúlyosabb és magabiztosabb lesz, ami adott esetben zavarja a többségi lakosságot, a nyilvános helyek beélési módja ugyanis nem felel meg az általuk gyakorolt és jónak tartott együttélési szabályoknak. Egy kiemelt nyilvános helynek – amely szimbolikus jelentéssel is bír – nem előírászerű használata kiválthatja a magyar lakosság nemtetszését. A nyilvános helyek használata, a szegregáció meglazulása természetesen nem mindig vált ki egyértelmű elutasítást, és a mentális megítélésen is képes változtatni: ez főleg olyan esetekben fordul elő, amikor a külföldi munkából meggazdagodott romák magatartásában nemcsak a fizikai tér beélésének változásai érhetők tetten, hanem az életformaváltás jelei is megmutatkoznak. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a régóta eredményesen működő sztereotípiák még az ilyen esetekben is lassan és nehezen változnak meg. Az intézményes keretekben történő megjelenés (iskolába járó gyerekek, az egyházhoz való szorosabb kapcsolódás) növeli a két etnikum közti érintkezés felületeit, és ezekben az esetekben, napjainkban mind az elutasítás, mind az elfogadás jelei megmutatkoznak, jelezve a sztereotípiák nehezen lebontható voltát.

A találkozási helyzetek száma és természete változott tehát, és az ezekből fakadó következmények előreláthatólag – még egyelőre – inkább a potenciális konfliktushelyzeteket előidéző tényezőkké, kevésbé a közeledés lehetőségeivé válnak/válhatnak.

A települések közti különbségek

Hozzászólásom második témája a települések közti különbségekre vonatkozik. A különbségek – a beszélgetés témakörének kontextusában – a magyar-roma kapcsolatra vonatkozóan azt jelentik, hogy a problémák megértésében, kezelésében figyelembe kell venni az egyes lokalitások sajátosságait, ami a magyar-roma helyzetre vonatkozik. Az egyes településeken a két etnikum közti távolság (fizikai és mentális) természete, azok történetisége nagyon fontos tényező lehet. Annak figyelembe vétele is nagyon fontos, hogy egy településen többféle roma csoport is él, amelyek életmódja különbözik egymástól, a társadalmi integráció más-más fokán helyezkednek el. A két népcsoport viszonyának lehetnek ugyanakkor olyan eltérő társadalomtörténeti vonatkozásai, amelyek a jelenben is meghatározó jellegűek: a gazdasági kapcsolatok, a csereviszo-

nyok sajátos módja a mai helyzet kezelésében is sajátos módozatokat hívhatnak életre. Az együttműködés történetileg feltárható formái nagyon jelentős különbségeket mutatnak az egyes települések esetében, ezek ismeretében érdemes tehát megoldási kísérleteket javasolni az egyes közösségek számára. A roma csoportok mai helyzete is azt mutatja, hogy nagyon különböző módjai lehetségesek az együttélésnek, az elutasításnak és az elfogadásnak, a sztereotípiák tartós jelenlétének, illetve azok lassú lebontásának: ott, ahol a külföldi munkából meggazdagodott romák – a „modernizálódott romák” – száma jelentős, az együttélés természete is más kérdéseket vet fel, mint ahol a roma népesség továbbra is az erőteljes fizikai szegregáció és a szegénység állapotában él. Érdemes arra is figyelni, hogy ezek a különböző helyzetek mennyiben tudnak előidézni olyan – szintén különböző – kezelési eljárásokat, amelyek mind a magyar, mind a roma lakosság számára elfogadhatók.

JAKAB JUDIT**Társadalmi integrációs tér: az iskola**

A különböző szakmai fórumokon, de a mindennapi közbeszédben is gyakran elhangzik, hogy a romák sikeres integrációjának egyik legfontosabb feltétele, eszköze az iskoláztatás, hogy a szakmatanuláshoz és a munkaerőpiaci foglalkoztatáshoz elengedhetetlen a minél magasabb iskolai végzettség. A különböző kutatási eredmények és a hétköznapi gyakorlat azonban azt mutatják, hogy a roma tanulók iskolai pályafutása általában a nyolcadik osztály befejezése után véget ér, és ha néhányan el is kezdik a szakiskolát, középiskolát, nagyon kevesen fejezik be. Kérdés, hogy az iskola a jelenlegi helyzetben miért nem tudja hatékonyan betölteni tudásátadó és nevelő funkcióját? Az okok sokrétűek és nehéz különválasztani az okokat az okozatoktól. Rövid prezentációmban néhány olyan összefüggésre próbálok rávilágítani, amelyek a roma gyermekek iskolai sikertelenségét magyarázhatják.

Ahhoz, hogy a pedagógusok napi gyakorlatukban olyan oktatási, nevelési szituációt tudjanak létrehozni, ahol valódi tudásátadás valósulhat meg, két fontos tényezőcsoportot kellene egymáshoz közelíteniük.

Egyfelől adott a roma gyermekek és családjaik környezete, amelyet nagyon gyakran jellemez a szegénység, a szülők iskolázatlansága, az iskolához való bizalmatlan viszonyulás, iskolai tapasztalatok hiánya. A gyermekek családi szocializációs folyamatából olyan kompetenciahátrányok adódnak, amelyek igen megnehezítik a gyermekek iskolai beilleszkedését. A roma telepeken szocializálódó gyermekek otthon gyakorlatilag teljes szabadságot élveznek, legtöbbet a szabadban, több család gyermekeivel együtt, korlátozások nélkül játszanak, kevés fegyelmezésben van részük. Napirendjüket természetes szükségleteik szabályozzák (esznek, ha éhesek, alszanak, ha álmosak), időfogalmuk eltérő, az órát gyakran még felső tagozatos korukban sem ismerik. Szüleik nem járnak rendszeresen "munkába", számukra ismeretlen a pontosság kötelezettsége. Ebből következik, hogy nehézséget okoz számukra a kitartó figyelem és az összpontosítás, a monotóniatűrés, fáradékonyabbak, türelmetlenebbek, nagyon mozgékonyak, a napirend és rendszeresség, illetve az önfegyelem hiányzik az életükből. Ha óvodába se jártak (vagy alig jártak), gyakorlatilag iskolaéretlenül, családi írás és olvasásesemények nélkül kezdik az iskolát. Mindez nagyon gyakran rossz szociális körülményekkel társul, ahol az alapvető fiziológiai szükségletek kielégítése is

problémás (szegényes táplálkozás, hiányos öltözet, zsúfolt, fűtetlen lakások). Különböző kulturális, szociális tényezők következtében tehát ezek a gyermekek, nem roma társaikhoz viszonyítva, már a “belépéskor” jelentős hátránnyal indulnak, amelynek ledolgozása célirányos szakszerű segítséggel is több évig eltarthat.

Másfelől adott az oktatás merev rendszerkörnyezete, amelyben:

- jellemzően egységesek és mindenki számára kötelezőek a tantervi előírások, országos felmérések, adottak a szervezeti keretek (tanórák hossza, órarendek felépítése, belső rendszabályok, értékelés), hasonló az oktatási környezet
- az inklúzió egyelőre a nyilatkozatok és dokumentumok szintjén érvényesül, a “befogadó iskola” létrehozásához hiányoznak a feltételek
- az oktatási személyzet alkalmazásának módja “központosított”, amely nem teszi lehetővé, hogy az iskolavezetők kiválaszthassák a problémaérzékeny, nyitott, szakmailag kompetens, elkötelezett pedagógusokat
- a költséghatékony oktatáspolitikai intézkedések nyomán kevés az esélye a plusz segítők (fejlesztő pedagógusok, logopédusok) alkalmazásának
- a pedagógusképző intézmények a pedagógusokat többnyire a “standard” osztályok, gyermekek oktatására készítik fel, akik nehezen találják az alternatív megoldásokat az új, kihívásokkal teli helyzetekben

Az iskolába lépéskor már jelentős hátrányokkal induló roma tanulók sajátos helyzetének kezelésére az iskolákban legtöbbször hiányoznak a konkrét stratégiák, a speciális, egyéni bánásmód feltételei. A “lehetőségek” és az “elvárások” közötti óriási távolság közelítésének feladata meghaladja a pedagógusok hatáskörét. Bizonyos strukturális kényszerek “szétfeszítésére” lenne szükség, amelyek lehetővé tennék a rugalmas alkalmazkodást a helyi adottságokhoz, lehetőségekhez. Plusz erőforrások, konkrét stratégiák és koncepciók nélkül, a rendszer szűk mozgásterében a pedagógusok “küzdenek” a problémákkal, de ez leginkább “szélmalomharc”. A gyermekek szociális helyzetének javítása, óvodáztatása, a szülők iskoláztatása, foglalkoztatása, az oktatás rendszer bizonyos előírásainak megváltoztatása mind-mind olyan strukturális tényező, amelyek megváltoztatására a pedagógusoknak alig van ráhatása, eszköze. Az adott körülmények között a pedagógus nehezen tudja megteremteni azt az eredményes oktatási szituációt, amely a hatékony tanulást biztosítja. A sikertelen oktatási

helyzetek pedig tovább termelik a lemaradást, amely gyakran lemorzsolódáshoz, korai iskolaelhagyáshoz vezet. Valódi tudás nélkül pedig az iskola aligha tud a roma gyermekek számára mobilitási csatornaként működni.

A két tényezőcsoport közelítéséhez többszintű beavatkozásokra lenne szükség:

- A többéves óvodáztatás lehetőségének megteremtése, kötelezővé tétele a roma gyermekek számára
- Különböző komplementáris nevelési programok elindítása (pl. tanoda, after-school program, szakkörök, nappali foglalkoztatók...), amelyek lehetővé tennék a gyermekek számára a rendszeres tanulást, élmény- és tapasztalatszerzést
- Egyéni foglalkozások, fejlesztések lehetősége, megfelelő segítő szakemberek bevonásával
- A különböző alternatív pedagógiák gyermekközpontú szemléletének bevezetése, a pedagógusok folyamatos képzése, mentorálása, a jó gyakorlatok "eltanulása"
- Különböző projektek a roma – nem roma gyermekek közötti kapcsolatok kialakítása céljából (közös sportesemények, kirándulások, tevékenységek)
- A tanulók családi helyzetének mélyreható ismerete, a hiányok feltárása után összehangolt szektorközi stratégiák kidolgozása (lakhatás, egészségügy, tanügy, munkaügy...), gyakorlatba ültetése

FOSZTÓ LÁSZLÓ

A vallási intézmények és vallási megújulás szerepe a társadalmi integrációban

A vallási élet és a társadalom integrációja közti kapcsolat a kutatás fontos témái közé tartozik a társalomtudományos gondolkodás kezdetei óta. Elemezték a vallási szimbólumokat és rítusokat, mint a társadalom ön-reprezentációit és önszabályozó eszközeit, vizsgálták a vallási és a világi hatalmi viszonyok befolyását az erőforrások elosztására egy-egy társadalomban, vagy éppen a társadalmi szolidaritás vallási beágyazottságát (hogy csupán néhány témát említsek). A vallásos jelenségek, folyamatosan a kutatások homlokterében állnak. Így a roma emberek és többségi társadalom vallásosságának megértése is sok kutató érdeklődési körébe került. Ebben a hozzájárulásban erről a kapcsolatról szólok röviden.

Előljáróban kiemelem, hogy mifelénk a vallási intézményeknek két bevett modellje van: a történelmi egyház és a vallási kisközösség. Ez utóbbit a recensebb keletkezésű protestáns felekezetekkel sokáig azonosították, de ma már tudjuk, hogy a vallási ébredési mozgalom és akisközösségek megjelenése nem csupán a neoprotesztánsokra jellemző. Az is egy balítélet, hogy a két modell egymással szemben áll, és kizárják egymást, vagy éppen fenyegetést jelentenek egymás számára. Az a társadalmilag rögzült nézet, hogy a nagy egyház egy elfogadható és megbecsült intézmény, és kisközösség az egy „szekta” és így társadalmilag leértékelt működésforma. Tévedés úgy tekinteni a kisközösségre, amely aláássa az egyházat, megtért közösség tagjait fanatizálja, és szakadáshoz vezet. Azt gondolom, ha félretesszük ezeket az előítéleteket érdemes az intézményes formákat és a bennük megjelenő élményeket a vallási élet alternatív szervezési módjának tekinteni, amelyeknek meghatározott „társadalmi haszna” van.

Ami a romák körében végzett valláskutatásokat illeti, úgy látom, hogy a kisegyházakkal (gyülekezetekkel) aránylag többet foglalkoztunk, mint a nagy történelmi egyházakkal, de mindkét szervezeti forma keretében végzett vizsgálat fontos tanulságokkal szolgál. A továbbiakban két aspektusra fogok reflektálni: először is a vallási intézmények társadalmi szerepére a roma közösségen belüli és a többségi társadalomba való integrációban (vö Fosztó 2007), majd a vallási gyakorlatok és rítusok egyéni és társadalom-átalakító potenciáljáról fogok beszélni (vö Fosztó 2011, 2019).

A megközelítés elvi kerete az, hogy a vallási rítusok és intézmények az emberi csoportok számára a társadalom egyfajta tükreként és a rend előképeként működnek. Azt is mondhatjuk, a valláson keresztül megjelenik és szentesül a társadalmi világ képe. A vallás kijelöli a rendet az csoport tagjai számára: hol van a helyük, kikkel tartoznak egy társaságba, és milyen kapcsolatok mentén léphetnek túl saját köreiken. Ebből a szempontból a történelmi egyházak mindig a helyi társadalmi rétegződést jelenítik meg a vallási szférában: tükörképét adják a helyi presztízs és osztály hierarchiának, amelyben a romaközösség leggyakrabban marginális helyzetben van. Így a romák szimbolikusan is a szélekre szorúlnak, a templomban a hátsó sorokba, vagy a karzatra húzódnak. Az egyházszervezet maga is hierarchikus, a lelkész vagy a pap domináns szerepben van, ő vezeti és végzi a rituális szolgálatot a hívek többnyire a hallgatóság szerepét töltik be.

Ebben a helyzetben a romák számára a többségiek gesztusai és leereszkedő figyelme is a csak hátrányos különállást emeli ki, ráerősít a marginális pozíciókra. Végül is a széleken lenni, segíthet elkerülni a fegyelmező tekinteteket vagy a visszatérő megjegyzéseket (pl. „Hogyan is kell a templomban viselkedni?”). A rituális részvétel azért számukra is biztosítja, hogy nem maradtak teljesen ki, részesei a megjelenő rendnek, ilyen módon a történelmi egyház egy hierarchikus és külső szempontú fegyelmező integrációs formát tart fenn, amelyben a romák helye jól körül van írva társadalmi kategóriaként (a mi–ők ellentétpár mentén). A kategóriák közt lehetséges az átjárás, ezeket szentesítik a rituális rokonsági kapcsolatok (keresztyszülőség, komaság), ez által az egyházi integráció hidat teremt és tart fenn ott is, ahol a társadalmi távolság folyamatosan elválaszt.

Ettől eléggé eltérő a kisközösség szertartás- és társadalmi rendje. A gyülekezetekben a hívek aktívan vesznek részt a rítusokban (felszólalnak, tanúságtételt tesznek, prédikálnak), a hangsúly a vallási élmény egyéni megtapasztalására és szabad megvallására esik. A rituális keretekben, elvben minden hívő megnyilvánulhat, a közösség a személyes vallásosság kifejezését bátorítja, ezáltal mobilizálja a résztvevőket és a közösség támogató csoportként rezonál az egyéni megnyilvánulásokra.

A felfokozott közösségi aktivitás túlterjed a rituális kereteken. A köznapi életben is hangsúlyosan jelen van: a gyülekezet tagjai egymást otthonukban látogatják, kölcsönösen részt vállalnak egymás ügyes bajos dolgaiban, illetve társadalmi kontrollt gyakorolnak az életvezetés sok területén. A kontroll sohasem egyirányú, ezért a viták sem ritkák, de a kapcsolatokra inkább jellemző az egyenlő felek közti kölcsönösség,

mint az alá- és fölérendelt viszony. A gyülekezetek hálózatszerűen kapcsolódnak egymáshoz regionálisan, de akár transznacionálisan is. A hívek és prédikátorok gyakran meglátogatják egymást, újabban követik egymás közösségi alkalmait az online médiatérben.

A vallási mozgósítás az egyéni vallási megtérést állítja a középpontba. A rítusok hangsúlyozzák azt, hogy az egyén a kisközösség segítségével ki tudja magát szabadítani, olyan életmód és társadalmi rutinokból, a „bűn rabságából”, amelyek meggátolják a fejlődésben. Így a vallási élmény és a vallási gyakorlatok terjedésének egy olyan modelljét működtetik, amely az személyes megküzdési stratégiákra adnak példákat és megnyilvánulási terepet (vallomástétel, megtéréstörténet). Ezek az elbeszélések személyes változásokról számolnak be és mobilitási projektet vetítenek elő az egyén számára. Ezt a működési módot úgy lehetne röviden jellemezni, mint egy horizontális kapcsolatokra épülő integrációs forma, amely helyi kisközösségekben mobilizálja is az egyéni erőforrásokat, és a közösség belső társadalmi bázisát, összefogó társadalmi tőkéjét (az ún. *bonding social capital*-t) termeli újra.

Ebből a vázlatos összehasonlításból is kiviláglik, a két intézményes forma tevékenysége (egyház-kisközösség) inkább kiegészíti egymást, és az általuk működtetett társadalmi gyakorlatok az integráció más-más aspektusait erősítik, így az elemzés (és a szociális beavatkozások szempontjából is) célravezetőbb, ha azt nézzük meg, hogy egy-egy konkrét terepen a vallási jelenségek milyen formában vannak jelen (vagy éppen hiányoznak), illetve azt, hogy a vallási szférában milyen tevékenységek folynak.

Ha a hangsúly főként a hierarchikus és fegyelmező mozzanatokra kerül, a társadalomban amúgy is jelenlevő egyenlőtlenségek (szociális és gazdasági hátrányok) túlsúlya fenyegeti a teljes lokális közösséget átfogó, az etnikai és szociális megosztások fölött hidat alkotó társadalmi szolidaritás kialakulását és fenntartását. Egy ilyen összefogást építeni sikeresebben ott lehet, ahol a közösség bázisa az egyéni és a kisközösségek szintjén szolid. Olyan helyzetekben fenntartható, ahol akár egymástól eltérő lokális kisközösség működik, és erre számos példát lehet találni Erdély szerte. Az áthidaló társadalmi tőke (*bridging social capital*) viszont csődöt mond ott, ahol a szociális és gazdasági gondjaikkal magukra maradnak a családok, és kétségbeesésbe vagy letargiába sülyednek. A nyomorúságba és a megaláztatásokba belefásult, elidegenedett emberek csoportjait nem lehet mobilizálni a hierarchikus integráció eszközeivel. Az ilyen, áldatlan helyzetekben mutathatnak kiutat, adhatnak inspirációt a kisegyházak által működtetett gyakorlatok.

Székelyföldön, különösen a magyar nyelvű roma közösségek körében, fontos küldetése lehet azoknak a felekezeteknek, amelyek a helyi magyarok vallási életét szervezik. Ezek a „magyar egyházak” fokozottan figyelhetnének azokra a roma közösségekre, amelyek tagjai a gyülekezeteikhez tartoznak – néha csak névlegesen. A közösségek nagyon eltérő adottságokkal rendelkeznek, de a fentebb vázolt integrációs modellek valamely kombinációjával bizonyára meg tudják szólítani a roma embereket.

Ezek a modellek, amelyek a vallási életben megfigyelhetők, társadalomépítési gyakorlatokra szolgálnak példát. A köznapi életben a vallási szféra nem különül el a társadalom más doméniumaitól, ezért érdemes a helyi demográfiai viszonyok és gazdasági kapcsolatok nyelvi és kulturális hasonulás vagy elkülönülés folyamatait megfigyelni, és ezekben azonosítani a vallási intézmények szerepét, és helyzethez illeszkedő stratégiát alkalmazni a társadalmi szolidaritás és béke fenntartására. És bár hozzászólásomban a vallási szférára koncentráltam, szeretném kiemelni, hogy az integráció és társadalmi béke fenntartása nem lehet kizárólag egy intézményi rendszer feladata. Csak úgy számíthatunk tartós eredményekre, ha az állam, az egyház, és az civil intézmények együtt, egymást erősítve átgondolják és viszik véghez a társadalmi beavatkozásokat.

Befejezésül kiemelem az elmondottak néhány tanulságát:

- A vallási intézmények úgy szolgálják leghatékonyabban a társadalmi integrációt, ha a szociális beruházások a roma csoportok belső, kohéziót adó társadalmi kapcsolataira (belső társadalmi tőkéjére) épülnek rá, és azokat támogatják (pl. inkább családokat erősítve, nem a gyerekeket kiemelve bentlakásba vagy más és intézményekbe helyezve, az családokat, különösen a fiatalokat a nehéz élethelyzeteikben támogatva).
- A különböző felekezetekre tagolt helyszínek esetében a vallási intézmények szolgálhatják a csoportok fölötti szolidaritás fenntartását, társadalmi-hidakat működtetve. A kisközösségek összekapcsolása egy közös (lokális) identitás ernyője alatt megerősíti a bizalmat és kölcsönösen élhetőbbé teszi egy település társadalmi légkörét.
- Egyéni szinten a gyülekezeti, kisközösségi foglalkozások intenzív terepeivé válhatnak a stigmával való megküzdés gyakorlásának, a támogató közösség

előtt való beszélésnek, és ez által az egyént felkészítve arra, hogy jobban elboldoguljon a „világban”.

További olvasmányok:

- Fosztó, László. 2007. “A megtérés kommunikációja: gondolatok a vallási változásról pünkösdzizmusra tért romák kapcsán.” *Erdélyi Társadalom*, no. 1: 23–49.
<https://erdelyitarsadalom.ro/files/et09/et-bbu-09-02.pdf>
- . 2011. “Hol a helye a romáknak az erdélyi egyházakban? Vallási intézmények és társadalmi integráció.” *Pro Minoritate* 2011 (3): 113–22.
<https://prominoritate.hu/wp-content/uploads/2019/05/ProMino11-3-10-Fosztó.pdf>
- . 2019. “Roma and the ‘New Religions’ in Europe. Factsheets on Romani Culture 2.4.” Factsheets on Romani Culture 2.4. Council of Europe / [romani] PROJECT at the University of Graz. http://romafacts.uni-graz.at/get_pdf.php?pdf=c_2_4

TOMA STEFÁNIA**A láthatatlant láthatóvá tenni: mik változtathatják az iskolát mobilitási csatornává a roma gyermekek esetében?**

Az oktatási inklúzió vagy integráció egy komplex téma, és úgy tűnik, hogy véget nem érő és kimeríthetetlen terület, nemcsak a kutatók számára, hanem azoknak is, akik szociálpolitikákkal foglalkoznak, és nem utolsósorban azoknak, akik ezen a területen dolgoznak naponta, legyenek ezek tanárok vagy iskolai mediátorok. A társadalmi mobilitás kérdésköre a társadalomtudományok egyik központi kérdését képezi. Azt vizsgálja, hogy hogyan változik meg a társadalmi szerkezet, miből tevődik össze, mi a kapcsolat a különböző rétegek között, és nem utolsósorban, hogy a társadalom tagjainak van-e lehetőségük arra, hogy a társadalmi helyzetüket megváltoztassák. Az oktatás kérdésköre ezért szorosan köthető a társadalmi mobilitás kérdésköréhez.

Lehetőséget biztosít-e az iskola arra, hogy a vulnerábilis vagy marginális helyzetben élő gyermekek kitörjenek a szegénység vagy kizártság csapdjából? Vagy éppen ellenkezőleg, képes arra, hogy az elvárt szerepétől eltérően, inkább ráerősítsen a már meglévő társadalmi pozíciókra?

Kutatások hosszú sora különböző társadalmakban és kontextusokban rávilágított arra, hogy az egyenlőtlenségek, a kizárás, a ki- és lemaradás, abbahagyás, előítéletesség, leszakadás, – és még folytathatnánk azoknak a problémás helyzeteknek a listáját, amelyek az iskolai részvételt le tudják csökkenteni vagy legalábbis nehezíteni – hihetetlenül kitartóak tudnak lenni, még a leginkluzívabb, legbefogadóbb, legbarátságosabb, legfelkészültebb, legellátottabb iskolai környezetben is. Ennek okai változatosak, és általában ezekre az okokra reagálnak a szakpolitikák, integrációs politikák és a beavatkozások, de csak ritkán történik meg, hogy a hátrányos családi háttérnél kissé tágabb kontextust vizsgáljanak. A halmozott egyenlőtlenség okai között megemlíthetjük a hiányos vagy rosszul működő intézményes struktúrát és / vagy infrastruktúrát, a családi hátteret, a kulturális különbségek ignorálását (pl. az anyanyelv használatának hiánya, vagy a nemi identitáshoz köthető szerepek és elvárások irreális kitartása), az informális kizárási mechanizmusok stb.

A beavatkozások, főleg helyi szinten, azonban talán ennél is szűkebbek, hiszen általában hiányzik a kapacitás és nem utolsósorban az erőforrások ahhoz, hogy egy

ténylegesen integrált, több dimenziójú és hosszú lefutású beavatkozást sikeresen végig kísérenek. De, itt segíthetnek a helyi kutatások és a helyi kontextus alapos ismerete és megértése is, bár az erőforrások hiányát nehezen lehet pótolni.

Melyek lehetnek ezek a faktorok melyek kedvezően tudnak hatni az iskolai, de a későbbiekben a társadalmi mobilitásra is?

A kutatásunkban azt néztük meg, hogy milyen az iskolán és az oktatási rendszeren kívüli faktorok segíthetnek abban, hogy a halmozottan hátrányos helyzetből induló roma gyermekek több osztályt végezzenek el, illetve, hogy mindezek érvényesek-e különböző társadalmi kontextusban? Az eredmények azt mutatták, hogy pl. a nemzetközi migrációban való részvétel, mely kisebb társadalmi távolsággal párosul az együtt élő csoportok között, segíti a továbbtanulást, ha a szülőknek nem kell a napi megélhetésért küzdenek és már a lakhatáson is javítottak.

Ugyanakkor, a roma telepen működtetett óvodai előkészítő csoport is integráló erővel bírt. Az óvodáskorú gyermekeket egy projekt keretén belül a szegregált telepen óvodai előkészítő foglalkozásokra vitték, párhuzamosan a falu központjában lévő óvodai programmal. Ennek a párhuzamos programnak az volt az előnye, hogy a gyermekek megszokták azt a nyelvet is, amelyen az állami oktatás zajlott, és elsajátítottak olyan készségeket, melyeket az állami rendszerben már nem kellett bepótolniuk később, tehát az a híres-hírhedt többszörös, halmozottan hátrányos helyzet egy része kiiktatódott, mely helyzet a későbbiekben még szerencsésebben alakult, mert a roma szülők bekapcsolódtak a helyi többség hálózatán keresztül a nemzetközi migrációba, és ezáltal az anyagi helyzetükön is olyan mértékben javítottak, hogy a megkeresett pénzt az oktatáshoz kapcsolódó költségekre is költhették. De persze, ez egy helyi kontextus mely ily módon hatott a mobilitásra. Más településen azonban, ahol a társadalmi távolság nagyobb volt a csoportok között, és alig volt valamiféle kontaktus a különböző etnikumok között, nem történtek olyan jellegű beavatkozások sem, melyek a hátrányos helyzet leküzdését szolgálták volna, ott már másképpen néz ki a helyzet: a migrációban való részvétel úgy tűnik, hogy nem hatott pozitívan a gyermekek iskolai jelenlétére. De ez párosul azzal is, hogy az iskolai környezet eleve kirekesztő, a nemzetközi migrációban való részvétel és az ehhez kapcsolt sztereotípiák és tévhitek miatt a távolságtartás és megbélyegzés talán erősödött, így az iskolai jelenlét is nagyon alacsony maradt. Ilyen esetekben, ha nincs helyi kezdeményezés, akkor megtörténhet, hogy egy külső, a régióban működő vagy pedig egy központi szervezet próbál fejlesztési programot elindítani, de számos példa és tapasztalat azt

mutatja, hogy ha ezeknek hiányzik a folytonossága és a helyi támogatást sem kapják meg, akkor az éppen aktuális eredményeken kívül, minimális a hosszú távú hatásuk. A Covid-19 járvány kontextusa még nagyobb terhet rótt mindenkire: a digitális egyenlőtlenségek a járványt megelőzően is nagyon nagyok voltak, most még jobban elmélyültek, és láthatóvá váltak. Másrészt, a folyamatos Másság-teremtés, mely nagymértékben hozzájárult az egyenlőtlenségek fenntartásához, még jobban felerősödött, mert olyan kontextus teremtődött, melyben a meglévő sztereotípiákra rá lehet építeni újakat, miközben a kapcsolódási pontok lehetősége, melyek segíthették volna az együttműködés megerősödését, azok leszűkültek vagy megszűntek.

És akkor adódik a kérdés, hogy mit lehet tenni?

Nincs egy egyetemes jó megoldás, mely minden helyzetre alkalmazható lenne (a „one-size-fits-all” modell), tehát a pozitív példákkal is figyelmesen és óatosan kell bánni, de méginkább el kell kerülni azt, hogy fokozottan arra figyeljünk, hogy mi hiányzik, mi nincs, miért nincs, hogyan pótoljuk. Ha megpróbáljuk más perspektívából nézni és értelmezni a helyzetet, akkor talán meg lehet találni egyfajta aranyközéputat, mely segít a konkrét beavatkozásokban is. Hogy konkrét példát mondjak: az iskolai infrastruktúra javítása, a tanárok továbbképzése, bölcsődei programok elindítása, ösztöndíjak vagy szociális ebédek biztosítása, az anyanyelvi oktatás biztosítása önmagukban nem bizonyultak elegendőnek, hogy segítsenek az iskolai hátrányokat csökkenteni. Ezekre mindenképpen szükség van, mert nagyon fontos a meglétük mindenhol, de ehhez társulnia kell kontaktnak, elfogadásnak, együttműködésnek, kohézióknak.

Tehát a felvázolt dimenzióknak az együttes megcélzása lenne talán a legcélravezetőbb, úgy, hogy a résztvevő aktorok elég flexibilisek legyenek, hogy a kontextustól függően válasszák ki a lehető leghatékonyabb és leghatásosabb beavatkozást. Például, ahol a fizikai szegregáció nagyobb, nagyobb a távolság, nemcsak a fizikai, hanem a társadalmi távolság is, a különböző csoportok között, akkor a deszegregációra vonatkozó beavatkozások komplexebbek kell, hogy legyenek: biztosítani kell a megfelelő bölcsődei és óvodai szolgáltatásokat, gondoskodni kell arról, hogy a tanulók ténylegesen eljuthassanak az iskolába, meg kell bizonyosodni arról, hogy az anyanyelvük esetleg nem jelent akadályt. A lakhatási körülményeket is figyelembe kell venni. A lista hosszú.

Az említett kutatási eredmények azt mutatják, hogy a helyi intézményeknek a pro-aktív működése nagyon nagy jelentőséggel bír: ahol ez nincs meg, ott is az emberek, a háztartások, családok fenntartják magukat. Ahol külső beavatkozások

segítenének, de a társadalmi kontextus nem befogadó vagy elfogadó, ott éppen csak azonnali hatásokat és eredményeket lehet elérni. De ott, ahol a helyi intézmények, véleményvezérek úgy dolgoznak, hogy a társadalmi távolság csökkenjen a különböző csoportok között, ott már hosszabb távú hatásokra lehet számítani.

További olvasmányok:

Mendes, M. M., Magano, O. & Toma, S. (2021) Social and Economic Vulnerability of Roma People. Key factors for the Success and Continuity of Schooling Levels, Springer, 10.1007/978-3-030-52588-0

Horváth-Kovács Szilárd: A romák sérülékenysége: iskola és munka.
https://multikult.transindex.ro/?cikk=28936&a_romak_serulekenysege_iskola_es_munka

GERGELY Orsolya**Módszertani megközelítések**

Ha abból indulunk ki, hogy a szóbanforgó térségben – a székelyföldi félperiferikus, többségében rurális jellegű, társadalomtörténeti szempontból nagyon erőteljes rurális hagyományokkal rendelkező térségben – a roma népesség társadalmi integrációjának a folyamatát elsősorban, a legnagyobb mértékben a magyar és a roma népesség közti társadalmi distancia nagysága határozza meg/befolyásolja, akkor ebből a megállapításból (helyzetképből) kutatómódszertani következtetések is adódnak amelyekre érdemes elgondolkodni. Ez ugyanis arra utal, hogy az egymáshoz való viszonyulásnak – mindkét oldalon – jelentős társadalmi/közösségi beágyazottsága van. Olyan közösnek érzett/tudott társadalmi viselkedési minták, tudások, magatartási modellek, értékek hatása tapasztalható, amelyek az egyéni viselkedések, megnyilatkozások, gondolkodásmódok mögött állnak. Ez a sajátnak érzett/tudott közös/közösségi háttér/ társadalmi kontextus az egyéni megnyilatkozásokat és viselkedéseket ösztönzi, támogatja, visszaigazolja, megerősíti. Jó példa erre, amikor egyvalaki a másik csoportról olyan véleményt fogalmaz meg amellyel ő maga nem is igazán azonosul, de úgy érzi, hogy saját közössége képviselőjeként ezt kell mondani, ezt az álláspontot kell képviselnie.

Ha két társadalmi csoport között nagy a társadalmi távolság, akkor tulajdonképpen nem az éppen aktuális egyéni megnyilatkozások, magatartások az igazán fontosak a viszony alakulása szempontjából, hanem a mögöttük álló közösségi kontextus, amelyet az egyéni megnyilatkozások és magatartások újra és újra megerősítenek, újratermelnek.

Mit jelenthet, mit üzenhet az ilyen társadalmi viszony működése a kutatás módszertana számára? Egyfelől azt, hogy a viszony megértéséhez nem elegendő az egyik csoportra (mondjuk például a roma népességre) irányuló adatgyűjtéssel, leírással foglalkozni. Ez is fontos lehet a maga során, de nem arról a társadalmi viszonyról szól, ami érdekel bennünket. De ami még nagyobb gond az az, hogy kevés segítséget nyújt, amennyiben a roma népesség társadalmi integrációja érdekében szeretnénk tenni valamit. Ha mégis leírással foglalkozunk, akkor messze nem elegendő az adatszerű számbavétel. Emellett arról lenne jó információkat szerezni, hogy a szóbanforgó közösség milyen értékek, meggyőződések, hitek, ideológiák mentén szervezi az életét.

Másfelől – és ez lenne a fontosabb – a két társadalmi csoport közti viszony értelmezése az igazi szakmai kihívás. Ha a társadalmi integráció legfontosabb korlátja a társadalmi távolság nagy mértéke, akkor ennek a társadalmi távolságnak a „működését”, működtetését, illetve újratermelődését lenne fontos vizsgálni és megérteni. A találkozási helyzeteket és a távolságtartási helyzeteket. Ilyen elemzésre van már több térségi példa, de érdemes azt is kiemelni, hogy ez a viszony településenként nagyon eltérő is lehet.

Végezetül még egy fontos szemléleti/módszertani kérdés. Külön elemzésre és értelmezésre vár társadalmi integrációs folyamatok alakulása szempontjából a roma nők szerepe...

Abstract

Our report is based on the material of the professional forum organised by the Centre for Regional and Anthropological Research, which dealt with the conditions of social integration of the Roma population in Szeklerland. The thematisation of the public forum organised on the on-line interface was summarised in a Discussion Paper prepared in advance and published. The invited speakers were Sándor Oláh, Julianna Bodó, László Fosztó, Stefánia Toma, Orsolya Gergely and Judit Jakab.

Keywords: Roma population, social integration, Szeklerland